

БАТЛАВ.
УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН

М.БАДАМСҮРЭН

ГАЗРЫН ТОСНЫ ТУХАЙ ХУУЛЬД НЭМЭЛТ, ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ

Нэг. Хуулийн төсөл боловсруулах болсон үндэслэл, шаардлага

1.1 Хууль зүйн үндэслэл

1.1.1 Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Зургаадугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт “Монгол Улсын иргэдэд өмчлүүлснээс бусад газар, түүнчлэн газрын хэвлий, түүний баялаг, ой, усны нөөц, ан амьтан төрийн нийтийн өмч мөн. Байгалийн баялгийг ашиглах төрийн бодлого нь урт хугацааны хөгжлийн бодлогод тулгуурлаж, одоо ба ирээдүй үеийн иргэн бүрд эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрхийг нь баталгаажуулах, газрын хэвлийн баялгийн үр өгөөжийг Үндэсний баялгийн санд төвлөрүүлж тэгш, шударга хүртээхэд чиглэнэ. Иргэн эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрхийнхээ хүрээнд газрын хэвлийн баялгийг ашигласнаар байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөллийн талаар мэдэх эрхтэй. Стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордыг ашиглахдаа байгалийн баялаг ард түмний мэдэлд байх зарчимд нийцүүлэн түүний үр өгөөжийн дийлэнх нь ард түмэнд ногдож байх эрх зүйн үндсийг хуулиар тогтооно” гэж заасан.

Үүний дагуу Монгол Улсын Засгийн газраас Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуулийг өргөн мэдүүлснийг Улсын Их Хурал хэлэлцэн 2024 оны 04 дүгээр сарын 19-ний өдөр баталсан. Тус хуульд заасан баялгийн төрөлжсөн сангуудад хатуу ашигт малтмал, цацраг идэвхит ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр, уул уурхайн олборлолт, ашигт малтмалын боловсруулах салбарын хуулийн этгээдийн төрийн эзэмшилд ногдох ногдол ашгийг хуваарилах харилцааг зохицуулсан.

Харин газрын тосны нөөц ашигласны төлбөр, мөн гэрээлэгчтэй байгуулсан бүтээгдэхүүн хуваах гэрээнд заасны дагуу газрын тосны борлуулалтын орлогоос Засгийн газарт ногдох орлогыг Үндэсний баялгийн санд төвлөрүүлэх харилцааг зохицуулаагүй байна.

1.1.2 Мөн газрын хэвлийн баялаг газрын тосыг ашиглах явцад тухайн орон нутгийн хүн амын эрүүл, аюулгүйн орчинд амьдрах эрхийг хамгаалах, амьжиргааг нь дэмжих, байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөллийг хамгийн бага байлгах, байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээхэд шаардагдах төсөв, хөрөнгийг тухайн орон нутгийн хөгжлийн сан, орон нутгийн төсөвт хуваарилах зарчим дэлхийн олон улс оронд мөрдөгддөг.

Бүгд Найрамдах Монгол Ард Улсын үед буюу 1991 онд батлагдсан Газрын тосны тухай хуулийг Монгол Улсын Их Хурал 2014 онд шинэчлэн баталсан. Тус хуулийн 30 дугаар зүйлийн 30.1 дэх хэсэгт “Гэрээлэгч газрын тосны хайгуулын болон ашиглалтын үед тусгай зөвшөөрлийн төлбөрийг жил бүр төлнө.” 30.6 дахь хэсэгт “Тусгай зөвшөөрлийн төлбөрийн 10 хувийг тухайн тусгай зөвшөөрлийн талбайг харьяалах сум, дүүргийн төсөвт, 20 хувийг аймаг, нийслэлийн төсөвт, 70 хувийг улсын төсөвт тус тус хуваарилна” гэж заасан. Түүнчлэн энэ зүйлийн дараагийн заалт болох Нөөц ашигласны төлбөр, түүний хуваарилалт гэсэн 31

дүгээр зүйлийн 31.3 дэх хэсэгт “Нөөц ашигласны төлбөрийн 30 хувийг тухайн орон нутгийн хөгжлийн нэгдсэн санд, 70 хувийг улсын төсөвт тус тус төвлөрүүлнэ” гэж заасан байсныг 2021 оны 11 дүгээр сарын 12-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулж “...тухайн” гэсэн үгийг хассан байна.

Энэ нь хууль тогтоогчийн 2014 онд баталсан хуулийн үзэл баримтлалыг өөрчилж, нөлөөлөлд өртөж буй байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх болон тухайн орон нутгийн иргэдэд байгалийн баялгийн өгөөжөөс хуваарилах эрх зүйн байдлыг дордуулсан өөрчлөлт болсон гэж үзэхээр байна.

1.1.3 Түүнчлэн Улсын Их Хурлаар хэлэлцэн баталсан Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрт тусгайлан заасан бүсчилсэн хөгжлийн бодлогын дагуу газрын хэвлийн баялгийг олборлох, тээвэрлэх, боловсруулах, худалдаалах нь бүс доторх аймаг, сумдыг дамнан, цаашлаад бүсүүд дамнан хилийн боомт хүртэл үргэлжлэх хүн амын эрүүл, аюулгүй амьдрах орчин, байгаль орчинд нөлөөлөх усан хангамж, мөн эрчим хүч, төмөр зам, авто зам зэрэг дэд бүтэцтэй харилцан уялдаатай үйл ажиллагаа юм.

Бүсчилсэн хөгжлийг эрчимжүүлэхэд тухайн бүс орон нутгийн эдийн засгийн чадавхийг дээшлүүлж, цаашлаад бие даан хөгжих боломжийг бүрдүүлэх нь чухал тул газрын хэвлийн баялгийн өгөөжийг тухайн бүс орон нутагт хуваарилах учиртай. Мөн Бүсчилсэн хөгжлийн удирдлага зохицуулалтын тухай хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.2-т даасан бүсийн хөгжлийн сантай холбоотой зохицуулалтыг 2006 оны 06 дугаар сарын 29-ний өдрийн нэмэлт, өөрчлөлтөөр хүчингүй болгосон ба түүнд холбогдох Засгийн Газрын 2005 оны 39 дүгээр тогтоолоор баталсан “Бүсийн хөгжлийг дэмжих сан байгуулах, түүнд хөрөнгө бүрдүүлэх, зарцуулах, хяналт тавих” журам нь хүчин төгөлдөр хэвээр байна.

Монгол Улсын Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн тэргүүлэх чиглэл нь бүсчилсэн хөгжил хэмээн тодорхойлсон ба цаашид бүсийн хөгжилд дээрхи санг эргэн байгуулах, үйл ажиллагааг тогтворжуулах эрх зүйн орчинг бүрдүүлэх шаардлагатай гэж үзлээ.

Дээрх 3 үндэслэлийн дагуу газрын тосны нөөц ашигласны төлбөрөөс Баялгийн төрөлжсөн сангууд, Орон нутгийн хөгжлийн нэгдсэн санд болон газрын тосны ашиглалтын нөлөөлөлд өртөж буй тухайн аймаг, сумдын Орон нутгийн хөгжлийн сан, Бүсийн хөгжлийн санд хуваарилах, мөн гэрээлэгчтэй байгуулсан бүтээгдэхүүн хуваах гэрээнд заасны дагуу газрын тосны борлуулалтын орлогоос Засгийн газарт ногдох орлого, газрын тос олборлох, боловсруулах салбарын төрийн өмчит болон төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийн төрийн эзэмшлийн ногдол ашгийг Хуримтлалын санд хуваарилах харилцааг зохицуулахаар Газрын тосны тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл болон дагалдуулан, Төсвийн тухай хууль, Үндэсний баялгийн сангийн тухай хууль, Бүсчилсэн хөгжлийн удирдлага зохицуулалтын тухай хуульд тус тус нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсрууллаа.

1.2 Практик шаардлага

1.2.1 Бүгд Найрамдах Монгол Ард Улсын үед буюу 1991 онд батлагдсан Газрын тосны тухай хуулийн орчинд Монгол Улсын Засгийн газар 1997 оноос эхлэн газрын тосны хайгуул, олборлолтын үйл ажиллагаа явуулах хүсэлт гаргасан дотоод, гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжүүдтэй газрын тосны бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ байгуулж ирсэн.

Монгол Улсын Их Хурал тус хуулийг 2014 онд шинэчлэн баталсан бөгөөд газрын хэвлийн баялгийн эзэн Монгол Улсад, түүнчлэн ашиглалтын үйл ажиллагаа явагдаж буй орон нутагт өгөөж багатай байна.

1.2.2. Нэг жилд 1500000 тонн түүхий тос боловсруулах хүчин чадалтай Монгол газрын тос боловсруулах үйлдвэр ашиглалтад орох үед дотоодын түүхий тосоор хангах стратегийг баримтлах нь нэн чухал бөгөөд эрэл, хайгуул, ашиглалтын үйл ажиллагааг байгаль орчинд хамгийн бага сөрөг нөлөөлөл үзүүлэх дэвшилтэт технологиор гүйцэтгэх, баялгийн өгөөжийг ард түмэнд шударгаар хуваарилах, олборлолтын нөлөөлөлд өртөж буй тухайн орон нутаг, иргэдэд өгөөжтэй байх учиртай.

Монгол Улсын Засгийн газартай Газрын тосны бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ байгуулан Дорнод аймгийн Халхгол, Матад сумын нутаг дахь Тосон-Уул XIX, Тамсаг XXI талбайд үйл ажиллагаа явуулж буй БНХАУ-ын төрийн өмчит Петрочайна Дачин Тамсаг ХХК, Дорноговь аймгийн Сайшанд сумын нутаг дахь 1997 оны Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээт талбайд үйл ажиллагаа явуулж буй БНХАУ-ын төрийн өмчит Доншен Газрын тос (Монгол) ХХК-иуд нь 2024 онд нийт 568.7 мянган тонн газрын тос олборлож, 556.3 мянган тонн газрын тос экспортод гаргасан байна.

Газрын тосны борлуулалтын орлогоос 2020 оноос хойш газрын тосны нөөц ашигласны төлбөрт 51.1 сая ам.доллар, Монгол Улсын Засгийн газарт ногдох ашигт тос 269.9 сая ам.доллар буюу, нийт 321.0 сая ам.долларыг Улсын төсөвт төвлөрүүлсэн байна.

Цаашид газрын тосны эрэл, хайгуул, олборлолтын ажилд үндэсний аж ахуйн нэгж, төрийн өмчит хуулийн этгээдийг түлхүү оролцуулах бодлогыг баримталж, газрын тосны нөөц тогтоох, олборлолтыг нэмэгдүүлэхэд анхаарч жилд 1500000 тонн түүхий тос олборлохыг зорьж Монгол газрын тос боловсруулах үйлдвэрийг дотоодын түүхий эдээр тогтвортой хангах ажлыг Монгол Улсад, ард иргэдэд, орон нутагт өгөөжтэйгээр хэрэгжүүлэхийн тулд газрын тосны нөөц ашигласны төлбөрийн орлогыг оновчтой хуваарилах эрх зүйн үндсийг бүрдүүлэх шаардлагатай байна.

Хоёр. Хуулийн төслийн ерөнхий бүтэц, зохицуулах харилцаа, хамрах хүрээний талаар

Хуулийн төсөл хоёр зүйлтэй бөгөөд газрын тосны нөөц ашигласны төлбөрийг хуваарилахдаа Үндэсний баялгийн сангийн төрөлжсөн сан болох Ирээдүйн өв сан, Хуримтлалын сан, Хөгжлийн сангийн хөрөнгийн эх үүсвэрийг нэмэгдүүлж, Орон нутгийн хөгжлийн сан, бүсийн хөгжлийн сан, аймаг, сумын орон нутгийн хөгжлийн санд тэгш, хүртээмжтэй хуваарилахаар Газрын тосны тухай хуулийн 31 дүгээр зүйлийн 31.3 дахь хэсгийг өөрчлөн дараах байдлаар найруулахаар тусгасан. Үүнд

31.3. Нөөц ашигласны төлбөрийн 30 хувийг орон нутгийн хөгжлийн нэгдсэн санд, 70 хувийг улсын төсөвт тус тус төвлөрүүлнэ гэж заасныг:

31.3. Нөөц ашигласны төлбөрийн орлогыг улсын төсөвт төвлөрүүлж дараахь байдлаар хуваарилна.

31.3.1 Үндэсний баялгийн сангийн Ирээдүйн өв санд 25 хувийг

31.3.2 Үндэсний баялгийн сангийн Хуримтлалын санд 5 хувийг

31.3.3 Үндэсний баялгийн сангийн Хөгжлийн санд 5 хувийг

31.3.4 Улсын төсөвт 25 хувийг

31.3.5 Орон нутгийн хөгжлийн нэгдсэн санд 10 хувийг

31.3.6 Тухайн бүсийн хөгжлийн санд 10 хувийг

31.3.7 Тухайн аймгийн Орон нутгийн хөгжлийн санд 10 хувийг

31.3.8 Тухайн сумын Орон нутгийн хөгжлийн санд 10 хувийг

Гурав. Хуулийн төсөл батлагдсаны дараа үүсэж болох нийгэм, эдийн засаг, эрх зүйн үр дагавар, тэдгээрийг шийдвэрлэх талаар авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний талаар

Хууль батлагдсанаар газрын тосны нөөц ашигласны төлбөр Үндэсний баялагийн сан, Орон нутгийн хөгжлийн нэгдсэн сан, Бүсийн хөгжлийн сан, тухайн аймаг, сумын Орон нутгийн хөгжлийн санд оновчтой хуваарилагдаж газрын хэвлийн баялаг газрын тосыг ашиглах явцад тухайн орон нутгийн хүн амын эрүүл, аюулгүйн орчинд амьдрах эрхийг хамгаалах, амьжиргааг нь дэмжих, байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөллийг хамгийн бага байлгах, байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээхэд шаардагдах төсөв, хөрөнгийг зохистой зарцуулах боломж бүрдэнэ.

Дөрөв. Хуулийн төсөл нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээ болон бусад хуультай хэрхэн уялдах, түүнийг хэрэгжүүлэх зорилгоор цаашид шинээр боловсруулах буюу өөрчлөлт оруулах, хүчингүй болгох хуулийн талаарх санал

Тус хуулийн төсөл нь Монгол Улсын Үндсэн хуульд, Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээнд нийцэж байгаа бөгөөд хуулийн төсөлтэй холбогдуулан Төсвийн тухай хууль, Үндэсний баялгийн сангийн тухай хууль, Бүсчилсэн хөгжлийн удирдлага зохицуулалтын тухай хуульд тус тус нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулна.

---o0o---